

12. Path to Mystic Power Via Ascetic Practices (2009), Japanese Buddhist Statuary, available at: <http://www.onmarkproductions.com/html/shugendou.html>.

13. Sato M. Shinto and Buddhism [Elektronnyj resurs] / M. Sato // Encyclopedia of Shinto, 2006. – Rezhym dostupu: <http://eos.kokugakuin.ac.jp/modules/xwords/entry.php?entryID=826>.

14. Symonds S. A History of Japanese Religion: From Ancient Times to Present [Elektronnyj resurs] / Symonds // The College at Brockport: State University of New York. – 2005. – Rezhym dostupu: http://digitalcommons.brockport.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1020&context=hst_theses.

15. TENGU. The Slayer of Vanity [Elektronnyj resurs] // Japanese Buddhist Statuary. – 2013. – Rezhym dostupu: <http://www.onmarkproductions.com/html/tengu.shtml>

Voronchikhina A., PhD student, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), nata@nihonbu.club

Human and nature's relationship in Japanese religious syncretism

The purpose of this research is to identify how the relationship between humans and nature are shown in Japanese religious syncretism. So long as problems related to ecological awareness are relevant in the modern world, the question is how the ecological awareness is formed. Japanese culture has long been imbued with respect and love for nature, this is particularly evident in religion. This research examines the ecological culture of Japan, namely the inherent religious syncretism, among which trends are clearly followed by the formation and, on the other hand, the expression of the ecological awareness in Japan. It is characterized by a combination of active and contemplative approaches, as well as the acquisition of new knowledge and the preservation of identity. Due to the ability to not lose original filling even when replacing certain concepts, each new element only complements the already existing system, which greatly improves the relationship between man and nature.

Keywords: religious syncretism, Shinto, Buddhism, Onmyoudou, Shugendou, Japan, Ecological awareness, Ecological culture.

* * *

УДК 2–67

Дзюбенко В. Д.,
магістр релігієзнавства, аспірант
кафедри культурології Факультету
філософської освіти і науки, Національний
педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), valentyn.dziubenko@gmail.com

Роль релігії та релігійних діячів в спробах мирного врегулювання арабо–ізраїльського конфлікту

Досліджено роль релігії та релігійних діячів в спробах мирного врегулювання арабо–ізраїльського конфлікту. В статті проводиться спроба визначити часові рамки початку залучення релігійних лідерів до переговорного процесу в рамках арабо–ізраїльського конфлікту, наводиться низка прикладів співпраці між здебільшого іудейськими, мусульманськими та християнськими лідерами в контексті спроб врегулювання конфлікту. Також в статті наводиться ряд основних висновків, які випливають із сьогоденної взаємодії релігійних лідерів та проводиться спроба виявити причини таких результатів.

Ключові слова: іудаїзм, іслам, християнство, конфліктологія, мирне врегулювання, міжрелігійний діалог, Держава Палестина, Держава Ізраїль, релігійний конфлікт.

Актуальність цієї статті пов'язана з необхідністю осмислення тих процесів, що відбуваються в усьому світі, коли релігія та релігійні лідери виступають як рушійні та впливові сили в спробах або повного припинення, або часткової деескалації конфліктів. Приклад арабо–ізраїльського конфлікту, на нашу думку, в цьому випадку є надзвичайно важливим. Існує певний релігійний вимір арабо–ізраїльського конфлікту, який, на нашу думку, сьогодні проявляється в першу чергу як конфлікт навколо Храмової гори в Єрусалимі. Спроби

іудейських та протестантських фундаменталістів знищити мусульманський комплекс аль–Харам аль–Кудс аш–Шаріф, візит у 2000 році Арієля Шарона на Храмову гору у супроводі великої кількості співробітників ізраїльських силових структур, який, на думку деяких дослідників, став однією з причин початку Другої інтифади, постійні скандали та конфлікти з приводу заборон уряду Ізраїлю відвідувати Храмову гору то іудеям, то мусульманам – всі ці та ряд інших причин дають нам змогу говорити про досить сильний вплив релігійного фактору на розвиток арабо–ізраїльського конфлікту та на труднощі, що пов'язані зі спробами його врегулювання.

В цій ситуації виникає активна діяльність релігійних лідерів, в першу чергу іудейських та мусульманських, (яка в свою чергу є частиною того руху в академічному та неакадемічному напрямках, який визначається як «religious peasebuilding»). Аналіз цієї діяльності є вкрай важливим для розуміння можливостей релігійних лідерів тим чи іншим чином впливати на соціальні групи, що конфліктують, виділення ефективних стратегій та обговорення помилок, що виникають на шляху спроб мирного врегулювання конфлікту.

До питання релігійних конфліктів, зв'язку між релігією та мирними переговорами сьогодні прикута увага багатьох науковців. Серед вітчизняних науковців, які займаються дослідженням феномену релігійного конфлікту та можливостей міжконфесійного діалогу, слід виділити: А. В. Арістова, В. Є. Єленський, А. М. Колодний, В. Д. Бондаренко, О. Н. Саган, С. І. Здіорук, Л. О. Филипович, М. Ю. Бабій.

Серед зарубіжних дослідників місця релігії в арабо–ізраїльському конфлікті та спроб його мирного вирішення слід виділити таких: І. Рейтер, М. Абу–Німер, М. Дженкінс, Я. Ластік, І. Звягельська, М. Маоз.

Питання релігійного виміру арабо–ізраїльського конфлікту в українському релігієзнавстві на глибокому рівні не розкривається жодним з науковців, що додає цій темі актуальності.

Метою дослідження є більш широке залучення питання ролі релігії та релігійних лідерів в спробах мирного врегулювання арабо–ізраїльського конфлікту до українського релігієзнавства та гуманітаристики загалом, з метою можливого подальшого використання близькосхідного досвіду у попередженні та врегулюванні релігійних конфліктів в Україні.

Матеріалом цього дослідження здебільшого є документи різноманітних конференцій, зустрічей, спільних заяв, ініціаторами або активними учасниками яких були релігійні лідери (здебільшого іудейські та мусульманські). В дослідженні використані загальнонаукові методи аналізу та синтезу, а також каузальний та феноменологічний методи.

Як ми вже зазначали вище, залучення релігійних діячів до спроб мирного врегулювання арабо–ізраїльського конфлікту тісно пов'язане з таким поняттям як «religious peasebuilding». В своїй книзі «The Complex Reality of Religious Peasebuilding: Conceptual Contributions and Critical Analysis» Кетрін Хертог зазначає важливий в контексті нашого дослідження момент: «Реальність релігії, конфліктів та побудовання миру – це складне зіткнення цілого ряду соціальних, культурних, релігійних, економічних, політичних,

військових та етичних факторів. Проте ця складність часто ігнорується і зводиться до редукціоністського дискурсу «або/або»: переконання в тому, що релігія є джерелом конфліктів та насильства, протистоять голосами, що релігія є джерелом миру. Реальність малює іншу картину, показуючи, що злиття релігії, конфлікту та миру є набагато складнішим» [5, с. 14]. Кетрін Хертог вважає, що ідея про те, що релігія є джерелом насильства, тероризму та фундаменталізму була підхоплена багатьма дослідниками, політиками, журналістами, і стала однією з центральних тем глобального дискурсу. Натомість ідея релігії, як джерела миру, залишається обмеженою через те, що дуже часто зводиться до тверджень на кшталт «релігія, зрештою, це про мир».

Виходить так, що в рамках цього дуалістичного погляду, відбувається спрощення релігії, як такої, її ролі в конфліктах, місця релігії в спробах мирного врегулювання конфліктів. Релігія постає в свідомості людини, залученої в цю двоохмірну систему, просто як певна цілком матеріальна машина, яка, або породжує смерть та страждання в ім'я своїх богів, або виступає як нескінченне переливання з порожнього в порожнє, у вигляді розмов про важливість миру, круглих столів, переговорів, спільних декларацій, із залученням в усі ці процеси духовних лідерів. В обидвох випадках із загальної картини абсолютно зникають всі ті політичні, соціальні, психологічні, історичні фактори, які складними зв'язками сполучають релігію з людиною.

Кетрін Хертог зазначає, що з початку 2000-х років можна говорити про появу окремого дослідницького поля, яке вона називає «religious peacemaking». Початок цього напрямку вона бачить в двох наступних публікаціях: «Ambivalence of the Sacred: Religion, Violence and Reconciliation» Скотта Епплбі та «Between Eden and Armageddon: The Future of World Religions, Violence and Peacemaking» Марка Гопіна [5, с. 15].

Вона також виділяє два основні напрями «religious peacemaking»: академічний (робота науковців по написанню статей, створенню науково-дослідницьких центрів, запровадження спеціальних дисциплін та окремих курсів) та той, що Хертог означила як «A worldwide movement», а ми пропонуємо називати – неакадемічний (характеризується діяльністю локальних активістів, релігійних установ, державних і недержавних організацій, благодійних фондів і т.д., які виходять на глобальний рівень, намагаючись створити певні майданчики для дискусії та спільних заяв, комітети, переговори на різних рівнях влади, із залученням туди релігійних лідерів, з метою припинення релігійних конфліктів та налагодження міжконфесійного діалогу загалом). Зрозуміло, що ці два напрями часто виявляються сильно пов'язаними один з одним, але, все ж таки, вони мають певні відмінності, тому їх слід розрізняти.

На противагу Хертог відомі дослідники питання місця релігії у врегулюванні конфліктів Мохаммед Абу-Німер та Іхсан Їлмаз вважають, що поле, яке Хертог називає «religious peacemaking», розвивається в світі вже цілих чотири десятиліття [1, с. 39]. Ця розбіжність у визначенні часових рамок може бути пов'язана з тим, що Мохаммед Абу-Німер та Іхсан Їлмаз враховують також і великий об'єм праць здебільшого ісламських дослідників цього питання, які займалися теологічними

розвідками в останній чверті ХХ століття на тему діалогу, терпимості, милосердя в ісламі. В даному випадку можемо говорити про існування імпліцитного та експліцитного рівнів «religious peacemaking».

В серпні 2012 року United States Institute of Peace надрукував та видав спеціальний звіт Сьюзан Хейворд під назвою «Religion and Peacemaking. Reflections on Current Challenges and Future Prospects». Цей звіт є дуже інформативним та цікавим стосовно ситуації з «religious peacemaking», особливо в контексті Арабської весни й поширення практики залучення релігійних лідерів до переговорних процесів. Але для нас найважливішими є слова рабина Міхаеля Мельхіора (в цій статті він буде згаданий ще не раз), які наводяться в цьому тексті, з приводу «religious peacemaking» в контексті араб-ізраїльського конфлікту: «Рабин Міхаель Мельхіор зазначив, що в Ізраїлі – Палестині ті, хто беруть участь у переговорах, продовжують маргіналізувати релігійних діячів, вважаючи, що вони не мають ніякої конструктивної ролі» [4, с. 8]. Ця цитата рабина Міхаеля Мельхіора датована 2011 роком. І це дуже важливий момент, який дозволяє нам зробити висновок, що буквально за декілька років ситуація зміниться – рабин Міхаель Мельхіор пізніше сам стане ініціатором та активним діячем у сфері залучення релігійних лідерів до мирних переговорів, спільних заяв, декларацій. Якщо станом на 2011 рік, за словами Мельхіора, релігійні лідери були фактично виключеними з контексту переговорів, пов'язаних з араб-ізраїльським конфліктом, то вже через 3–4 роки вони почнуть брати ініціативу на себе. Причин такої активності, на нашу думку, може бути декілька.

По-перше, продовження розгорання конфлікту навколо Храмової гори в Єрусалимі, який з 1967 року стає все гострішим. Релігійні діячі, які або підтримують статус-кво на Храмовій горі, або не акцентують на цьому увагу взагалі, але не підтримують залучення релігійних мотивів в конфлікт, бачать безрезультатність діяльності та переговорів політиків, і вирішують втрутитись у вирішення проблеми більш активно. Деякі з них, як ми пізніше побачимо, розуміючи складність процесу переговорів та конфлікту загалом, вбачають свою мету не як саме вирішення та припинення конфлікту в усіх його проявах, а головним чином у перешкоджанні пропаганди того, що насильство та ненависть можна пояснити та виправдати вірою в Бога або його наказами, і руйнуванню стереотипів та міфів стосовно взаємної ненависті між іудеями та мусульманами.

По-друге, розуміння самими політиками того, що конфлікт з кожним десятиліттям набуває все більше релігійного забарвлення. В цій ситуації, аби якось згасити напругу серед вірян, цілком логічно широко залучити до переговорів та публічних заяв саме релігійних діячів, які звертаючись саме до релігійних почуттів вірян, залучених у конфлікт, зможуть бодай якось стабілізувати ситуацію, або хоча б припинити зростання масштабів конфлікту.

Ці два пункти в комплексі з вищезгаданою появою та поширенням «religious peacemaking», на нашу думку, призвели до того, що релігійні лідери стали помітними фігурами в процесі перемовин та спробах стабілізації ситуації в регіоні.

Отож, іудейські та мусульманські (трохи менше християнські) релігійні лідери (здебільшого з Близького

сходу) загалом не відставали від загального світового тренду участі в мирних переговорах та в діяльності, направлених, в їхньому випадку, на врегулювання арабо–ізраїльського конфлікту. Наведемо ряд прикладів такого залучення релігійних лідерів та їх самостійних ініціатив.

В червні 2014 року Папа римський Франциск запросив до Ватикану тодішнього президента Ізраїлю Шимона Переса та президента Палестини Махмуда Абаса для спільної молитви за мир. Журналіст The Guardian назвав це «безпрецедентним втручанням Папи в мирний процес, що зайшов у глухий кут» [8]. Цьому запрошенню передував візит Франциска до Ізраїлю в травні 2014 року, зустріч з першими особами цієї держави та, зокрема, відвідання стіни у Віфліємі, яка відділяє Ізраїль від Західного берега ріки Йордан, загальна довжина якої складає близько 700 кілометрів.

Молитви були прочитані івритом, арабською та італійською мовами. Шимон Перес сказав, що навіть тоді, коли мир здається далеким, ми маємо продовжувати наближати його.

Махмуд Аббас попросив Бога про мир на Святій Землі, в Палестині та Єрусалимі. «Разом з цими людьми ми просимо Тебе зробити Палестину та Єрусалим безпечною землею для всіх віруючих, місцем молитви та поклоніння» [2].

Папа Франциск заявив, що ця зустріч є відповіддю тим людям, які хочуть жити як брати й сестри, а не як вороги. В зустрічі також брав участь Вселенський патріарх, Архієпископ Константинопольської церкви Варфоломій I.

Зустріч завершилась обміном поцілунками між Шимоном Пересом та Махмудом Аббасом та спільним посадженням оливкового дерева.

Пізніше, в 2015 році Ватикан визнав Палестину як незалежну державу, підписавши договір, який встановлює дипломатичні стосунки не з Організацією Визволення Палестини, як це було раніше, а саме з державою Палестина. А 14 січня 2017 року Папа Франциск прийняв у Ватикані президента Палестини Махмуда Аббаса, щоб офіційно разом з ним відкрити перше посольство Держави Палестина у Ватикані.

В 2016 році президент Ізраїлю Реувен Рівлін за ініціативи The Washington Institute for Near East Policy провів спільну зустріч з іудейськими лідерами Ізраїлю та мусульманськими лідерами Палестини. В зустрічі брали участь: рабин Шломо Брін (голова єшиви Хар Еціон для учнів першого курсу), шейх Махмуд Хаббаш (суддя Верховного Шаріатського Суду, радник президента Палестини Махмуда Аббаса з релігійних та ісламських відносин), рабин Моше Ліхтенштейн (голова єшиви Хар Еціон в Гуш Еціоні), рабин Даніель Троппер (засновник та президент емерит організації Гешера), рабин Іцхак Йосеф (головний сефардський рабин Ізраїлю). Метою цієї зустрічі було «заохочування миру й підтвердження своєї опозиції до всіх форм релігійного насильства» [6].

Організатори цього саміту зазначають, що йому передували рік приватних переговорів, які вели з майбутніми учасниками двоє співробітників The Washington Institute: Девід Маковскі та Девід Поллок.

Учасники зустрічі виступили зі спільною заявою, в якій, зокрема, йшлося про наступне: «Бог створив життя і заповів життя. Тому ми засуджуємо вбивство невинних людей або будь-яку агресію проти іншого. Ми віримо,

що навмисне вбивство або спроба вбити невинних людей – це тероризм, чи здійснюють це мусульмани, чи іудеї та інші. У цьому дусі ми закликаємо всіх наших людей працювати задля справедливого миру, взаємної поваги до людського життя та збереження статус-кво на святих місцях та викорінення релігійної ненависті» [6].

Девід Маковскі та Девід Поллок вважають, що подібна зустріч, яка збрала мусульманських та іудейських лідерів разом в домі Президента Ізраїлю, є сильним посланням миру в критичний та чутливий момент. Організатори також зазначають, що напруженість останнього року, яка мала місце в палестино–ізраїльських стосунках, призвела до великої кількості актів насильства, які в свою чергу, на думку Маковскі та Поллока, були в більшості саме релігійно вмотивованими. В цьому випадку зустріч релігійних лідерів, за словами ініціаторів, очевидно не може одразу змінити ситуацію, але має стати певним фундаментом для майбутнього діалогу.

«Ми сподіваємось, що ця ініціатива створить постійний механізм для того, щоб ізраїльське та палестинське релігійне керівництво взаємодіяло та співпрацювало з метою зменшення напруженості, – сказав виконавчий директор Інституту Роберт Сатлофф. У деякій мірі ця ініціатива підкреслює потужну ідею про те, що релігія може служити основою для співіснування, а не лише виправдання для конфлікту» [6].

Це не єдиний раз, коли Президент Ізраїлю Реувен Рівлін приймає в себе релігійних лідерів з метою налагодження діалогу в контексті арабо–ізраїльських відносин. В тому ж 2016 році відбулася зустріч Рівліна з членами Ради релігійних спільнот Ізраїлю в президентській резиденції. Одним з головних ініціаторів цієї зустрічі виступив Овед Вінер (генеральний директор Головного рабинату Ізраїлю). Він назвав цю зустріч необхідною в сучасній ситуації насильства та тероризму [3].

Спікерами зустрічі були наступні релігійні діячі: рабин Шломо Амар (Головний сефардський рабин Єрусалиму), шейх Муваффах Таріфф (духовний лідер друзів), Феофіл III (Патріарх Єрусалимський), рабин Давид Лау (Головний ашкеназький рабин Ізраїлю), шейх Мухаммед Каюан Абу Алі (голова Ради мусульманських релігійних лідерів в Ізраїлі). Також на зустрічі були присутні 15 інших представників різних віросповідань, серед яких, наприклад, Джошуа Лінкольн (Генеральний секретар Baha'i International Community).

В листопаді 2016 року в Іспанії (Аліканте та Мадрид) пройшов саміт, на якому були присутні іудейські та мусульманські лідери з Близького Сходу. Головний рабин Ізраїлю Давид Лау, головний рабин Рамат–Гану Яков Аріель, член ради Головного рабинату Ізраїлю рабин Рацон Арусі та такі ісламські та палестинські діячі як шейх Хамад Абу Даабес (голова Південної гілки Ісламського руху в Ізраїлі), шейх Раед Бадір (провідний ісламський знавець Шаріату), доктор Махер Худер (суддя ісламського суду в Секторі Гази та викладач ісламських студій), шейх Імад Фалуджи (колишній міністр інформації в уряді Ясіра Арафата, один із засновників Бригад «Ізз ад–Дін аль–Кассам» – військового крила ХАМАСу, сьогодні очолює Adam Center for Dialogue of Civilizations in Gaza) та ряд інших підписали спільну декларацію. Це стало результатом багаторічної роботи рабина Міхаеля Мельхіора, який очолює ряд організацій, що займаються

питаннями релігійного миру та співіснування євреїв та палестинців. Він також підписав цю декларацію. Окрім іудейських та ісламських лідерів, декларацію підписали троє християнських лідерів різних конфесій.

Організатор цієї події рабин Міхаель Мельхіор зазначив, що у великій кількості минулих перемовин релігія була виключена з процесу, а такий підхід, на його думку є приреченим на провал. Він відмітив необхідність присутності релігії та релігійних лідерів в мирних переговорах, оскільки релігія є важливою складовою життя людей в регіоні.

Подібних прикладів за останні роки діяльності різноманітних організацій та релігійних лідерів можна навести ще дуже багато.

Отож, як ми можемо побачити з різноманітних соціологічних досліджень (наприклад дослідження Pew Research Center [7]), релігія відіграє надзвичайно важливу та помітну роль в житті ізраїльтян та палестинців. На нашу думку, участь релігійних лідерів в побудуванні миру на Близькому Сході є абсолютно необхідною та затребуваною. В ситуації, коли одними з центральних точок конфлікту стають релігійні святині, а насильство з обидвох сторін часто виправдовується саме релігійною необхідністю, посередництво представників різних віросповідань найрізноманітніших щаблів є життєво необхідним та вкрай актуальним.

Висновки. Важливим є питання результативності цієї участі релігійних лідерів в спробах переговорів та мирного врегулювання конфлікту. По-перше, на нашу думку, пройшло досить мало часу, щоб робити якісь ґрунтовні висновки з цього приводу. Мирне врегулювання такого затяжного конфлікту це довгий і складний процес, прогнозувати близький кінець якого не може сьогодні ніхто.

Дещо, звичайно, можна констатувати вже сьогодні. А саме, те, що блискавичних результатів початок широкого залучення релігійних лідерів в спробі мирного врегулювання конфлікту не дав. Як підтвердження цієї тези можна згадати так звану «інтифаду ножів» – серію нападів на громадян Ізраїлю, що тривала з вересня 2015 року і поступова згасала до кінця 2016 року, в результаті чого загинули кілька десятків та отримали поранення декілька сотень людей. Ця «інтифада ножів» почалася з того, що серед палестинців поширилися чутки, що іудеї збираються порушити статус-кво на Храмовій горі. Молоді палестинці чергували на Храмовій горі з метою перешкоджати іудеям, яким дозволено лише в визначені дні тижня та години підніматись на Храмову гору, але заборонено здійснювати релігійні обряди та проносити іудейську символіку. Ізраїльські силові структури звинуватили групи цих людей в нападах на євреїв і в тому, що вони зберігають на Храмовій горі зброю. 13 вересня 2015 року ізраїльська поліція увійшла на Храмову гору для того, щоб вивести цих палестинців з території комплексу. Почалися сутички, які закінчилися використанням поліцією світлошумових гранат і резинових куль та камінням з боку палестинців. Це дало поштовх до заворушень спочатку в районах навколо Храмової гори, а потім і до нападів на євреїв по всьому Ізраїлю. Як бачимо, критичною точкою у відносинах між палестинцями та євреями знову стала Храмова гора, що дає нам підстави стверджувати велику роль релігії та релігійних символів й святинь в продовженні палестино-

ізраїльського конфлікту. Попередні заяви та виступи релігійних лідерів, що засуджували терористичні акти та використання релігії у виправданні цих дій, не змогли запобігти наростанню напруги та тим актам насильства, що розгорілися по всій країні.

Однією з можливих причин відсутності миттєвих результатів від початку активної участі релігійних лідерів в спробах мирного врегулювання конфлікту є те, що ті, хто підтримують силове вирішення конфлікту, можуть використовувати результати активних силових дій та насильства, як підтвердження їхньої ефективності. Наприклад, Друга інтифада, «інтифада Аль-акси», що продовжувалася з 2000 по 2005 рік, призвела до виводу ізраїльських військових з Сектору Гази та руйнуванню там єврейських поселень в рамках ізраїльського плану одностороннього розмежування. Цій інтифаді передували роки переговорів та домовленостей на найвищому політичному рівні, які до якихось конкретних результатів, які б задовільнили обидві сторони, не призвели. Натомість, декілька років повстання, що змусило Ізраїль піти з Сектору Гази, це реальний аргумент, який грає не на користь тих, хто виступає за мирне вирішення конфлікту.

З боку іудейських радикальних груп так само може поширюватись ідея про більшу ефективність рішучих силових дій, на противагу переговорам. Ізраїль отримав контроль над великими частинами території не шляхом домовленостей, а шляхом активних бойових дій. Нагадаємо, що Східний Єрусалим разом з Храмовою горою ізраїльтяни захопили в ході війни 1967 року. З боку радикальних іудеїв також є місце для пропагандистського маневру, подібного до прикладу «інтифади Аль-акси».

В цьому – то, можливо, і є головна проблема неефективності переговорів сьогодні – вони були скомпрометовані набагато раніше. Багато років переговорного процесу між євреями та палестинцями могли призвести до того, що і ті і інші розчарувалися в цьому форматі врегулювання конфлікту, і багато з них бачать вихід саме в силовому протистоянні. Ця теза підтверджується результатами вже згаданого вище дослідження Pew Research Center, які демонструють високий відсоток євреїв в Ізраїлі (близько 48%, враховуючи і нерелігійних іудеїв), які вважають необхідним вигнати або перемістити арабів з Ізраїлю [7]. Таке «вирішення» проблеми, звичайно, аж ніяк не можна назвати мирним. Не складно уявити, до чого призвели б подібні спроби, якщо б такі ідеї вийшли за рамки результатів соціологічних досліджень.

На нашу думку, задля отримання більш повної картини не вистачає соціологічних досліджень безпосередньо в Державі Ізраїль та в Державі Палестина на предмет того, наскільки думка тих чи інших релігійних лідерів стосовно врегулювання конфлікту сприймається іудеями, мусульманами та християнами, що проживають в цьому регіоні. Результати такого дослідження допомогли б не тільки нам стверджувати або спростувати необхідність участі релігійних лідерів в переговорному процесі, але б і, можливо, дозволили самим релігійним лідерам вибудувати більш ефективну стратегію участі у врегулюванні конфлікту, враховуючи запит суспільства та загальні настрої серед ізраїльтян та палестинців.

Одним із головних завдань релігієзнавців, на нашу думку, в цій ситуації є дослідження не тільки тих релігійних факторів, які в останній час все сильніше

виступають в якості розділення між, в першу чергу, іудеями та мусульманами, але й вивчення та широке висвітлення того спільного, що, безумовно, присутнє в усіх трьох авраамічних релігіях. Знаходження та визнання цих спільних точок є необхідною умовою для побудови миру та гідного співіснування не тільки на Близькому Сході, але й в усьому світі.

Список використаних джерел

1. Abu-Nimer M., Yilmaz I. Islamic Resources for Peacebuilding: Achievements and Challenges / M. Abu-Nimer, I. Yilmaz // Islam and Peacebuilding. – Blue Dome Press, New York, 2010. – P.39.
2. Almasry S. Mahmoud Abbas and Shimon Peres Pray with Pope Francis for Mideast Peace (CNN 9.06.2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/6xoSHh>
3. Cashman G. F. Religious Leaders of Different Faiths Join Rivlin in Condemning Violence, Terror and Incitement (Jerusalem Post, 13.04.2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/vzCiJh>
4. Hayward S. Religion and Peacebuilding: Reflections on Current Challenges and Future Prospects [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.usip.org/sites/default/files/SR313.pdf>
5. Hertog K. The Complex Reality of Religious Peacebuilding: Conceptual Contributions and Critical Analysis / K. Hertog. – Lexington Books, 2010. – 263 p.
6. Muslim, Jewish Religious Leaders Denounce Violence, Promote Peace in Unprecedented Israeli–Palestinian Meeting [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/Z59wf6>
7. Pew Research Center. Israel's Religiously Divided Society [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pewforum.org/2016/03/08/israel-religiously-divided-society/>
8. Pope Francis Offers Prayers at Israeli Separation Wall in Bethlehem (The Guardian 25.05.2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: goo.gl/1WbYyY

Dziubenko V. D., master's degree in Religious Studies, postgraduate student at the Culturology Department of the Faculty of Philosophical Education and Science of the National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), valentyn.dziubenko@gmail.com

Role of religion and religious leaders in attempts to resolve the Arab–Israeli conflict peacefully

The article deals with role of religion and religious figures in attempts of peaceful settlement of the Arab–Israeli conflict. The article attempts to determine the time frame for the beginning of the involvement of religious leaders in the negotiation process within the Arab–Israeli conflict, provides a number of examples of cooperation between Jewish, Muslim and Christian leaders in the context of attempts to resolve the conflict. Also, the article contains a number of main conclusions that come out of today's interaction of religious leaders and attempt to identify the causes of such results.

Keywords: religious peacebuilding, Judaism, Islam, Christianity, conflictology, peaceful settlement, State of Palestine, State of Israel, religious conflict.

* * *

УДК 2:304.44

Добродум О. В.,
доктор философських наук, доцент,
професор кафедри філософії, Київський
національний університет культури і мистецтв
(Україна, Київ), dobrodum.olga@gmail.com

Консьюмеризм и религия

Словосочетание «потребительский рынок» и «религия» предстает парадоксальным и взаимоисключающим. Однако в эпоху глобализации и консьюмеризации как конвергентных процессов современной религиозной жизни данные понятия могут восприниматься и как достаточно конгруэнтные, семантически совместимые и непротиворечивые. Целью данной статьи является исследование объективной данности таких процессов, как макдональдизация, кока–колониализация, барбизация,

диснейлендизация, голливудизация и симсонизация мира, маркирующих постмодернистский посыл современности. Среди методов данной статьи можно обозначить историко–компаративистский, культурно–антропологический, синтетический и аналитический. Мы можем наблюдать, как в современную эпоху понятия «сакральное» и «консьюмеристское» становятся все более семантически совместимыми и непротиворечивыми. А проблематика взаимоотношения «потребительский рынок» и «религия» предстает разнообразной и многоплановой.

Ключевые слова: потребительский рынок, религия, консьюмеризация, Барби, «Матрица», «Симпсоны», «Южный парк».

(стаття друкується мовою оригіналу)

На первый взгляд, словосочетание «потребительский рынок» и «религия» предстает парадоксальным, несовместимым и взаимоисключающим. Однако при более пристальном изучении в эпоху глобализации и консьюмеризации как конвергентных процессов современной религиозной жизни данные понятия могут восприниматься и как достаточно конгруэнтные [1]. В ситуации консьюмеризации религии следует отметить также и внутреннюю объективную данность таких процессов, как макдональдизация, кока–колониализация, барбизация, диснейлендизация, голливудизация и симсонизация мира, маркирующие постмодернистский посыл современности.

Исследуя тематику религиозной манифестации продукции современных глобальных брендов, целесообразно уделить исследовательское внимание такому аспекту, как барбизация. Как известно, «глобальная» кукла Барби является самой популярной в мире игрушкой: кукла продается в 150 странах мира и даже «открыла» собственную страницу в Интернете (<http://www.barbie.com/>), которую ежемесячно посещают более 50 млн. чел., каждую секунду в мире продается две куклы; компания «Mattel» продала более миллиарда Барби.

Глобальное значение американского протестантизма на примере данного всемирно известного бренда выразилось в том, что Барби «решает» стать служительницей Епископальной Церкви – куклу снабжают полным гардеробом священнических и епископских облачений: сутана на каждый сезон, черная священническая рубашка с реверендкой, ноутбук с подготовленной проповедью, миниатюрная Библия и даже кадило. После публикаций о Барби в наряде священника в социальной сети «Facebook» появляется даже группа «друзей епископального священника Барби», причем число ее поклонников постоянно растет. В планах создательницы кукол – и другие клирики Епископальной Церкви: епископ – афроамериканка Барби, ее младшая сестра Келли – алтарница, Кен – настоятель собора, его друг и диакон – афроамериканец Стивен [2]. В представлениях антиамериканистов Барби становилась плодом масонского заговора (ее автор Рут Хендлер – еврейка российского происхождения), результатом разработок советских спецслужб [3].

Существует иудейская Барби: как и положено, она бреет голову и носит парик. Ее друг хасид Кен «смотрит вниз, т.к. ему не разрешается смотреть на других кукол». Своеобразной репликой Барби в Израиле является Шимоли – еврейский мальчик, одетый согласно национальным традициям и умеющий петь молитвы – его придумал раввин Иосиф Шнайдер по просьбе ортодоксальных друзей, создав и сестру Шимоли, Сару.